

В. А. Фрицюк, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і професійної освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

У статті охарактеризовано технології професійного саморозвитку майбутнього вчителя за дослідженнями різних науковців. Розкрито завдання кожного з етапів авторської технології, а також форми й методи, що використовувалися на кожному з етапів. Проаналізовано ефективність авторської технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Показано результати підсумкової діагностики готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку якості за такими критеріями: ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку (мотиваційно-ціннісний компонент); інтегративно-теоретична підготовка, рівень здобутих професійно спрямованих знань (інформаційно-пізнавальний компонент); практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку (організаційно-діяльнісний компонент); сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої професійної діяльності загалом (емоційно-вольовий компонент); спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку (рефлексивно-оцінний компонент).

Ключові слова: етапи, ефективність, методи, професійний саморозвиток, технологія підготовки педагогів до професійного саморозвитку.

Постановка проблеми та її актуальність. Для реалізації обґрунтованих організаційно-педагогічних умов формування досліджуваної якості нами розроблено й впроваджено в практику навчально-виховної діяльності педагогічних університетів технологію підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Технологія базується на розроблених змістових модулях навчальної дисципліни «Педагогіка», дисципліні за вибором «Безперервний професійний саморозвиток майбутніх педагогів», «Пропедевтичній практиці», «Практиці в загальноосвітніх закладах», позааудиторній діяльності, самостійній роботі, науковій роботі студентів різних напрямів підготовки в педагогічному університеті. Технологія підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку розроблена для студентів II–IV курсів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» і може бути використана для майбутніх учителів різних напрямів підготовки, оскільки орієнтована, передусім, на педагогічні дисципліни, що вивчаються студентами усіх факультетів педагогічних університетів.

Педагогічна технологія – це така модель навчально-виховного процесу, за якої ставиться у вигляді мети і досягається конкретний потенційно відтворений результат шляхом використання певних видів, форм, методів навчання, оперування однотипним змістом; це чітко організована, продумана у всіх деталях модель спільної діяльності викладача й студентів, що включає планування, організацію, аналіз, підведення підсумків цієї діяльності. Значить, педагогічна технологія передбачає чітке наукове проектування і точне відтворення в аудиторіях ВНЗ, що гарантує успіх педагогічних процесів. Чимало вчених цілком обґрунтовано стверджують, що технологічна модель освітньо-виховного процесу фактично виключає творчу діяльність викладача, його дослідницьку позицію: адже йому лише потрібно знайти (якщо вона кимось розроблена) і використовувати готову технологію [5]. Метою нашого дослідження є професійний саморозвиток студентів, а потенційним результатом – сформована їхня готовність до безперервного професійного саморозвитку й досягається це через поетапне використання спеціально підібраних методів, прийомів і форм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі описано декілька технологій професійного саморозвитку майбутнього вчителя (С. А. Миньорова, Я. Ю. Москальова, А. В. Кужельний та ін.). Технології, розроблені Я. Ю. Москальовою та А. В. Кужельним є, на наш погляд, особливо ефективними. Проте, проблема підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку не знайшла достатнього висвітлення у дослідженнях.

Метою статті є аналіз ефективності авторської технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. С. А. Минюровою розроблено психологічну технологію актуалізації рефлексивної позиції професіонала, що розвивається. Технологія має ефект розвитку рефлексивної установки людини у відношення до мотивів, цілей, цінностей власного професійного шляху, що є психологічною умовою, яка сприяє розв'язанню ціннісних суперечностей при виборі стратегій саморозвитку в професії [3].

У ході теоретичного та експериментального дослідження А. В. Кужельний було створено технологію формування готовності до професійного саморозвитку студентів технологічних факультетів за умови реалізації розроблених педагогічних умов. Технологія включає: діагностику рівнів сформованості готовності до самоосвіти й самовиховання у студентів молодших курсів; використання активних форм і методів роботи зі студентами на етапі експериментального дослідження, у ході вивчення психолого-педагогічних дисциплін (проведення різних видів семінарів, лекцій, бесід, колоквиумів, заліків); залучення студентів до самостійної роботи з підготовки й проведення різних видів семінарів, що, у свою чергу, передбачає розробку технології організації цієї самостійної роботи (розробка завдань для студентів з різними рівнями сформованості готовності до саморозвивальної діяльності, організація подальшої колективної діяльності з планування алгоритму розв'язання завдань, створення системи контролю й самоконтролю, колективне обговорення кінцевого результату роботи) [2, с. 9].

Отже, технологію підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку розуміємо як систему способів організації спільної діяльності викладачів і студентів педагогічного університету, спрямовану на ефективне формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Причому завданням дослідження є створення таких способів організації спільної діяльності викладачів і студентів, за яких запланований результат (підвищення рівня готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку) отримає максимально можлива кількість студентів (в ідеалі, усі студенти).

У процесі теоретичної розробки технології формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку ми намагалися забезпечити системну єдність мети, змісту, принципів, методів та форм, способів організації спільної взаємодії викладачів і студентів, спрямованих на підготовку студентів до професійного саморозвитку. Враховуючи вказане, технологію формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку розглядаємо як систему змісту, принципів, методів, форм, обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, що забезпечує реалізацію авторської концепції і гарантує досягнення запланованого результату – підвищення рівня готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Технологія підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку відповідає загальноприйнятим методологічним вимогам, що висуваються до технологій, так званим, критеріям технологічності: концептуальність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність. Концептуальність її передбачає опору на наукову концепцію, яка містить філософське, психологічне, соціально-педагогічне обґрунтування досягнення запланованої мети, а саме: формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Системність розробленої технології передбачає наявність усіх ознак системи: логіку процесу, взаємозв'язок окремих частин, цілісність. Керованість передбачає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобів і методів з метою корекції результатів. Ефективність даної технології вказує на те, що вона має бути ефективною за результатами й оптимальною за затратами й гарантувати досягнення певного стандарту (в даному разі, визначеної мети). Відтворюваність передбачає можливість застосування цієї технології в інших однотипних навчальних закладах, іншими суб'єктами (визначено за І. В. Богдановим та ін. [1]).

При розробці технології ми враховували, що професійний саморозвиток спирається на низку процесів: розвиток загальнопрофесійної компетентності як готовності бачити й брати участь у розв'язанні завдань соціально-професійного удосконалення; розвиток особистісної професійної компетентності як готовності бачити й розв'язувати завдання особистісно-професійного вдосконалення; розвиток здібностей і особистісної компетентності як здібностей особистісного самоудосконалення; формування в структурі «Я-концепції» образу «Я-професіонал»; визначення способів професійної самореалізації і стратегій професійного саморозвитку; розвиток відповідних навичок і умінь [6].

Отже, спираючись на І. В. Богданова та ін. [1], визначаємо такі елементи технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку: концептуальна основа; змістовий компонент навчання; процесуальна складова, власне, технологічний процес. Концептуальна основа розробленої технології – це її наукова база, ті психолого-педагогічні ідеї, які закладені в її фундамент. Змістовий компонент об'єднує цілі – загальні й конкретні та зміст навчального матеріалу. Процесуальна частина є поєднанням таких елементів: організації навчального процесу; методів і форм навчальної діяльності студентів; методів й форм діяльності викладача; діяльності педагога, спрямованої на керування процесом засвоєння навчального матеріалу; діагностик навчального процесу. Загальноприйнятою вважають таку формулу педагогічної технології: педагогічна технологія = цілі + завдання + методи (прийоми, засоби) + форми навчання [1]. Звісно, важливим у технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку є дотримання принципів: динамічності, цілеспрямованості, суб'єктності, діалогічності, науковості, зв'язку з життям, свідомості й активності, систематичності та послідовності, неперервності.

В основу розробленої технології покладено визначені й обґрунтовані нами організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку, з-поміж яких:

метою адаптаційно-ознайомчого етапу є розвиток у студентів ціннісного усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку. Для розв'язання завдань адаптаційно-ознайомчого етапу технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку використовувалися такі *форми і методи*: проблемні лекції; імітаційні ігри; розв'язання педагогічних ситуацій та ін.; форми: лекції, практичні, самостійна робота тощо;

метою пошуково-інформаційного етапу є активна інтегративно-теоретична підготовка студентів, підвищення рівня професійно спрямованих знань і знань про професійний саморозвиток, володіння проектувальними знаннями й уміннями (самопроекування). Для розв'язання завдань адаптаційно-ознайомчого етапу технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку використовувалися такі *форми і методи*: проблемний виклад, аналіз відео-ситуацій та ін., форми: лекції, практичні, лабораторні, самостійна робота, гурткова робота, зустрічі з провідними вчителями, індивідуальні консультації й засоби: ІКТ, екранно-звукові: навчальні кінофільми, кінофрагменти;

метою практично-орієнтованого етапу є розвиток у студентів практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку; розвиток індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої професійної діяльності загалом. Для розв'язання завдань адаптаційно-ознайомчого етапу технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку використовувалися такі *форми і методи*: аналіз професійних ситуацій, вправи, рольові й ділові ігри, моделювання ситуацій, метод проектів, укладання портфоліо та ін., форми: лекції, практичні, лабораторні, самостійна робота, гурткова робота, індивідуальні консультації, тренінг професійного саморозвитку, науково-дослідна робота, конференції;

метою контрольно-рефлексивного етапу є розвиток спрямованості студентів на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку, закріплення на практиці нових способів дій стосовно професійного саморозвитку. Для розв'язання завдань адаптаційно-ознайомчого етапу технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку використовувалися такі *форми і методи*: самостійні творчі завдання, навчально-дослідні завдання та ін., форми: навчальна практика, самостійна робота, науково-дослідна робота, індивідуальні консультації та ін.;

метою регулятивно-коригуючого етапу є розвиток у студентів здатності регулювати й коригувати власний професійний саморозвиток, прогнозувати напрями подальшого професійного саморозвитку. Для розв'язання завдань адаптаційно-ознайомчого етапу технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку використовувалися такі *форми і методи*: вправи, самостійна робота та ін., форми: самостійна робота, гурткова діяльність.

Відповідно до мети формувального етапу дослідно-експериментальної роботи здійснювалось упровадження розробленої технології підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку; реалізовувались організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності досліджуваного процесу; удосконалювалось його навчально-методичне забезпечення; здійснювався поточний моніторинг рівня готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

Значна увага приділялася відбору й підготовці експертів, яких було залучено до визначення рівня сформованості готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. З ними узгоджувалися усі методи експертного оцінювання, спільно добиралися критерії та показники сформованості компонентів досліджуваної готовності.

Після проведення формувального етапу експерименту було проведено підсумкову діагностику, спрямовану на з'ясування рівня готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку в кінці дослідження.

Для визначення ефективності педагогічної системи формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку в процесі професійної підготовки було проведено формувальний експеримент, який передбачав апробацію в реальному процесі професійної підготовки організаційно-педагогічних умов і технології формування готовності до безперервного професійного саморозвитку майбутніх педагогів, розроблених за нашою структурно-функціональною моделлю.

Після завершення формувального етапу експерименту було проведено підсумкову діагностику готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку якості за такими критеріями: ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку (мотиваційно-ціннісний компонент); інтегративно-теоретична підготовка, рівень здобутих професійно спрямованих знань (інформаційно-пізнавальний компонент); практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку (організаційно-діяльнісний компонент); сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої професійної діяльності загалом (емоційно-вольовий компонент); спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку (рефлексивно-оцінний компонент).

Результати прикінцевої діагностики готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку за сумою усіх компонентів (мотиваційно-ціннісного, інформаційно-пізнавального, організаційно-діяльнісного, емоційно-вольового, рефлексивно-оцінного) наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнені результати прикінцевої діагностики готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку

Рівні		Креативний		Оптимальний		Базовий		Пасивний		Критичний	
Групи	К-сть	n=	%	n=	%	n=	%	n=	%	n=	%
ЕГ	420	52	12,38	101	24,05	252	60	8	1,9	7	1,67
КГ	416	10	2,4	63	15,15	215	51,68	107	25,72	21	5,05

Порівняння готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку до та після експерименту показало, що якщо в ЕГ до експерименту було 6,19 % студентів з критичним рівнем готовності до професійного саморозвитку, то після експерименту їхня кількість зменшилася до 1,67 %; з пасивним рівнем було 28,1 %, після експерименту їхня кількість суттєво зменшилася, до 1,9 %. З базовим рівнем було 50 %, стало 60 %. Оптимальний рівень був притаманний 13,81 % респондентів, а після експерименту – 24,05 %. З креативним рівнем готовності було до експерименту 1,91 %, а стало 12,38 %. В КГ зміни були не такими суттєвими.

Статистична обробка результатів прикінцевої діагностики ($t=-25,91$) дала підстави спростувати нульову гіпотезу про рівність середніх значень обох вибірок (ЕГ до експерименту та ЕГ після експерименту) за усіма компонентами готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Середні значення не рівні, що свідчить про статистично значущі зміни у вибірці й ефективність експериментальної технології.

Висновки. За особливостями сформованості окремих структурних компонентів готовність до професійного саморозвитку індивіда може характеризуватися креативним, оптимальним, базовим, пасивним та критичними рівнями. Більшість студентів педагогічного вищого навчального закладу мають на початковому етапі навчання у ВНЗ критичний, пасивний чи базовий рівні готовності до професійного саморозвитку, і ці показники впродовж навчання практично не змінюються. Аналіз динаміки готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя свідчить про те, впродовж чотирьох років навчання у ВНЗ у студентів практично не відбулося змін (за узагальненими результатами діагностики студентів КГ). Натомість в експериментальній групі

відбулися суттєві зміни, що свідчить про ефективність розробленої технології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Богданов И. В.* Психология и педагогика/ И. В. Богданов, С. В. Лазарев, С. С. Ануфриенко, Е. В. Чмыхова, И. В. Усольцева, Н. В. Калинина[Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gumer.info/bibliotekBuks/Pedagog/bogd/index.php>
2. *Кужельний А. В.* Формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Андрій Володимирович Кужельний; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – 20 с.
3. *Минюрова С. А.* Психологические основания выбора стратегий саморазвития в профессии : автореф. дис. ... д-ра психол. н. / С. А. Минюрова. – М., 2009. – 40 с.
4. *Москальова Я. Ю.* Педагогічні умови саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Яна Юріївна Москальова ; Харків. Нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2015. – 20 с.
5. *Пионова Р.С.* Педагогикавысшейшколы: учеб. пособие / Р. С. Пионова. – Мн. : Университетское, 2002. – 256 с.
6. *Черняева Г. В.* Мотивация профессионального саморазвития личности / Г. В. Черняева // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития : материалы 11-й междунар. конф.– Минск, 27–28 сентября 2013 г. / Минский ин-т управления; сост. В. В. Гедранович; под науч. ред. В. В. Гедранович и Н. В. Суша. – Минск, 2013. – Вып. 11. – Ч. III. – С. 161–164.

В. А. Фрицюк

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ТЕХНОЛОГИИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К НЕПРЕРЫВНОМУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ САМОРАЗВИТИЮ

Резюме. В статье охарактеризованы различные технологии профессионального саморазвития будущего учителя. Раскрыты задачи каждого из этапов авторской технологии, а также формы и методы, которые использовались на каждом из этапов. Проанализирована эффективность авторской технологии подготовки будущих педагогов к непрерывному профессиональному саморазвитию. Показаны результаты итоговой диагностики готовности будущих педагогов к непрерывному профессиональному саморазвитию по следующим критериям: ценностное сознание необходимости целеустремленного непрерывного профессионального саморазвития (мотивационно-ценностный компонент), интегративно-теоретическая подготовка, уровень полученных профессионально направленных знаний (информационно-познавательный компонент), практически-операционная подготовка, практические навыки и навыки по профессиональному саморазвитию (организационно-деятельностный компонент), совокупность индивидуально-психологических качеств, важных для непрерывного профессионального саморазвития и будущей профессиональной деятельности в целом (эмоционально-волевой компонент); направленность на самоанализ, самооценку собственного профессионального саморазвития (рефлексивно-оценочный компонент).

Ключевые слова: этапы, эффективность, методы, профессиональное саморазвитие, технология подготовки педагогов к профессиональному саморазвитию.

Frytsiuk V.

THE EFFECTIVENESS OF THE TECHNOLOGY OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR CONTINUOUS PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT

Summary. Technology of prospective teachers' training to uninterrupted professional self-development meets generally accepted methodological requirements, which are put forward to the so-called technological criteria: conceptuality, systematization, handling, effectiveness and reproducibility. Conceptuality is provided by scientific conception which contains a philosophical, psychological, socio-pedagogical justification for achieving the planned purpose. Systematization of the developed technology presupposes existence of all system features: logic of the process, the interconnection of individual parts, integrity. Handling provides the possibility of diagnostic aim-establishing, planning, design of learning

process, staged diagnostics, variation of means and methods for the purpose of results correction. Effectiveness of this technology indicates that it should have effective results and be optimal for the expenses and it ensures the achievement of a certain standard. Reproducibility provides the possibility of applying this technology in other similar educational institutions and by other individuals.

Keywords: *steps, efficiency, methods, professional self-development, technology training of teachers for professional self-development.*